

FILOLOGIYA

VA PEDAGOGIKA

2026-yil
16 (35)-son

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNALI

RU

ФИЛОЛОГИЯ
И ПЕДАГОГИКА

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА ДОШКОЛЬНОГО И ШКОЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

PHILOLOGY
AND PEDAGOGY

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL OF
THE MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

EN

"Filologiya va pedagogika" ilmiy-metodik jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2024-yil 30-noyabrdagi 364/5-qarori bilan 10.00.00 – Filologiya va 13.00.00 – Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

**TIL VA ADABIYOT
TA'LIMI**

O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va
ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan 2024-yil
19-avgustda 360240-raqami
bilan davlat ro'yxatidan
o'tkazilgan.

**2026-yil
16 (35)-son**

e-ISSN 3060-4885

MAS'UL MUHARRIR
Nargiza Sotvoldiyeva

MUHARRIRLAR:
Shahobiddin Rasulov
Najmiddin Ermatov
Emma Torosyan
Shaxina Muxamedjanova

SAHIFALOVCHI
Ziyoda Komilova

Tahririyat manzili:
100011, Toshkent shahri
Navoiy ko'chasi 30-uy.
Telefon: (55) 510-28-44,
(77) 358-57-67
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Materiallar
@FilologiyaPedagogikaBot
orqali qabul qilinadi.

Elektron jurnal 15.09.2026 da
nashr etildi.

MUASSIS
O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi
"Til va adabiyot ta'limi"
davlat korxonasi

FILOLOGIYA VA PEDAGOGIKA

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNALI**

TAHRIR HAY'ATI:

10.00.00 – FILOLOGIYA

E'zozxon Karimova
*O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha
va maktab ta'limi vaziri*
Farhod Boqiyev
*O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab
ta'limi vaziri o'rinbosari*
Azizbek Turdiyev
*O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab ta'limi
vaziri o'rinbosari*
Farrux Jabborov
*"Til va adabiyot ta'limi" –
"Преподавание языка и литературы" –
"Language and literature teaching"
jurnali bosh muharriri*
Baxtiyor Mengliyev
*Toshkent Amaliy fanlar universiteti
tadqiqotchi-professori,
filologiya fanlari doktori*
Baxtiyor Doniyorov
*Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
Nurafshon filiali professori,
filologiya fanlari doktori*
Anatoliy Lixodzievskiy
*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
professori, filologiya fanlari doktori*
Oksana Gibraltarskaya
*O'zbekiston Milliy universiteti professori,
filologiya fanlari doktori*

Sherzod Atamuradov
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
Mohichexra Boltayeva
*O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
dotsenti, pedagogika fanlari doktori*
Muxtarbay Kurbanov
*Nukus davlat pedagogika instituti dotsenti,
filologiya fanlari doktori*
Anvar Bo'ronov
*Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti, ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrasida
dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Dilmurod Teshaboyev
*Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim
uslubiyati kafedrasida dotsenti,
filologiya fanlari doktori*
Gulhida Ikromova
*Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim
uslubiyati kafedrasida katta o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Aziza Axmedova
*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
o'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti
katta ilmiy xodimi*
Iroda Nasimova
*O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy
kommunikatsiyalar universiteti katta o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Ma'suma Mo'minova
*Shahrisabz davlat pedagogika instituti dotsent v.b.,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*

13.00.00 – PEDAGOGIKA

Qozoqboy Yo'ldoshev
*Toshkent Amaliy fanlar universiteti professori,
pedagogika fanlari doktori*
G'ofir Hamroyev
*Toshkent Amaliy fanlar universiteti
tadqiqotchi-professori, pedagogika fanlari doktori*
Xadicha Muxitdinova
*O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti professori, pedagogika fanlari doktori*
Gulnora Mansurova
*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti,
falsafa fanlari doktori*
Sevara Ziyayeva
*O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti dotsenti, filologiya fanlari doktori*
Indira Narkulova
*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti katta o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Abduvali Daminov
O'zbekiston Milliy universiteti ijtimoiy fanlar

*fakulteti huquqiy fanlar kafedrasida katta
o'qituvchisi*
Gulnoza Uzokova
*Qarshi davlat universiteti professori,
pedagogika fanlari nomzodi*
Lola Akramova
*Toshkent davlat tibbiyot universiteti
o'zbek tili va xorijiy tillar,
pedagogika kafedrasida dotsenti*
Zulfiya Ortiqova
*Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim
uslubiyati kafedrasida katta o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori*
Pulotjon Qaxorov
*Samarqand davlat universitetining
Urgut filiali dotsenti*
Dilafroz Asqarova
*Farg'ona davlat universiteti maktabgacha
ta'lim kafedrasida o'qituvchisi, pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori*

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining
2024-yil 30-noyabrda 364/5-qarori bilan 10.00.00 – Filologiya va 13.00.00 – Pedagogika fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashr.*

M U N D A R I J A

10.00.00 – FILOLOGIYA

Charos Yoqubova. “Zumrad va qimmat” ertagining adaptatsion transformatsiyasida an’ana va zamonaviylik.....	4
Elyor Mustafayev. Qiyosiy tahlil: ingliz va o'zbek tillarida frazeologik birliklarning semantik munosabatlari.....	7
Gulshod Shoyimova. “Otamdan qolgan dalalar” romanida dehqon obrazi: milliy ruhiyat va fojia tasviri.....	10
Nodira Sanoyeva. O'zbek bolalar hikoyalarida milliy odob me'yorlarini ifodalovchi lingvokulturemalar.....	12
Dilorom Hayitboyeva. Ubaydiy ruboiylarining vazn va qofiya tizimi	14
Nargiza Ergasheva. Ingliz va o'zbek maqollarida stereotiplarning manipulyativ - pragmatik salohiyati	16
Gulnoza Egamberdiyeva. O'zbek va ingliz hikoyalarida ayol obrazining psixologik talqini	19
Mexri Norova. Common Aspects of White Color Symbol in Modern English and Uzbek Poetry	21
Muborak Qudratova. Hozirgi zamon o'zbek she'riyatida askar mahkam ijodi	23
Shoira Axmedova. Adabiy suhbatlarda shoir qiyofasi	25
Muxlisa Tursunova. Julian Barnsning “Floborning to'tiqushi” metaromanida intertekstuallik	27
Nizomiddin Rajabov. Dubletlarning til tizimidagi o'rne va xususiyatlari	29
Darmonjon Sadullayeva. Shermuhmmad Munis she'riyatida talmeh san'ati (Xizr obrazi talqinida).....	31
Sharofiddin Raxmatullayev. Buxoro viloyati gidronimlari lingvokulturologiyasi.....	33
Gulchexra Maxmadieva. Взаимосвязь художественного пейзажа и пафоса в узбекском рассказе	35
Саодат Мирзаева. Роль цитат и литературных реминисценций в произведениях В.В.Набокова	38
Индира Наркулова. Семантическая деградация как лингвистический феномен в условиях генеративного искусственного интеллекта	40
Умида Хабибуллаева. Эвфемизмы как средство этико-риторической организации речи.....	43
Фахриддин Абдурахманов. Русский язык в языковом пространстве современного узбекистана.....	47
Рано Батырова. Символика вещного мира в романе Наринэ Абгарян «С неба упали три яблока»: от бытовой детали к культурной памяти».....	50
Малика Вахабова. Фразеологическая репрезентация концепта «мать» в корейском языке.....	52
Iroda Usmonova. “Xamsa”ning temuriylashuvi: ijodiy taqlid, madaniy o'zlashtirish va siyosiy-estetik qayta kodlash	55
Наргиза Заирова. Концепция «Identity» в литературоведении и её художественная реализация в произведениях Н.С.Момадзя И Т.Кайыпбергенова	57
Olimjon Jumaboev. Yetti ramzi: mifologik va zamonaviy hikoyachilik kodi	60
Sabohat Anvarova. O'zbek va ingliz paremiologiyasida er va xotin obrazlarining ifoda xususiyatlari (o'zbek va ingliz xalq maqollari misolida)	63
Humoyun Homidov. Qo'rquv motivining mif va afsonalardagi ildizlari.....	65
Shahnoza Majidova. Surxondaryo viloyati oykonimlarining konversiya usulida yasalishi.....	67
Gavkhar Usmonova. Kazuo ishiguro romanlarida xotira makonlari: retrospektiv narratsiya va identitetning badiiy qurilishi.....	69
Iroda Xaydarova. Nutq birliklari derivatsiyasida morfemalarning sintaktik xususiyatlari va strukturaviy munosabatlari	72
Asila Vahobova. “Ma'suma” romanida ayol ruhiyatining badiiy talqini.....	75
Gulira'no Rakhmanova, Sevara Jumanova. Functional Features of Metapragmatic Units in English and Uzbek	77
Dilnoza Turgunboeva. English Phraseological Units Expressing Quantity: Semantic and Linguocultural Features	79
Gulira'no Rakhmanova, Sevara Jumanova. Functional Features of Metapragmatic Units in English and Uzbek	82
Xaydar Xamdamov. O'zbek badiiy matnida “og'ir”, “qattiq” va “chuqur” leksemalarining kollokatsion kengayishi va semantik prosodiyasi.....	84
Guljahon Tursunpo'latova. Alisher Navoiy “Xamsa”sida ona va ayol timsolining ma'naviy-estetik konsepsiyasi	86
Sohiba Arzikulova. Hamza dramaturgiyasidagi ayol obrazlar tahlili (Maysara va Jamila obrazlari qiyosi misolida).....	89
Umida Kabulova. Superfrazali turg'un birliklarni elektron lug'atlarda kodlashtirish.....	91
Muhabbat Tolibova. Nazar Eshonqul nasrida lingvomadaniy birliklar va ramziy konseptlarning diskursiv tahlili	93
Rajabboy Mattiyev, Mirkamol Ismailov. Ogahiyning “Zubdatu-t-tavorix” asaridagi ayrim umumeroniy o'zlashmalar haqida.....	95
Shaxnoza Nuriddinova. Tibbiy eponimlarda uchraydigan muammolar.....	97
Nigora Rasulova. “Nozik” mulamma'-muxammasi: janr, til va badiiyat tahlili	99
Nigora Qudratova. Shoira Shams ijodida lafziy san'atlar istifodasi.....	101
Husnida Tojiboyeva. Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romanida sintaktik parallelizmning lingvopoetik xususiyatlari	104

13.00.00 – PEDAGOGIKA

Akmal Yoqubov. Ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirishda raqamli transformatsiyaning o'рни.....	106
Laylo Mirzoxidova. O'quvchilarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishda 5E modelining ahamiyati	110
Ulug'bek Xo'jaqulov. Kolaborativ texnologiyalar asosida bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-huquqiy kompetentlikni rivojlantirish	112
Diloram Fattakhova. Means of Speech Expression of the Uzbek Language and their Teaching in Russian Groups.....	114
Гулчехра Жабборова. Диалог с эпохой: методика анализа поэзии серебряного века в контексте языкового и духовно-нравственного развития школьников.....	117
Лола Туйлиева. Глаголы биологического состояния в текстах научного стиля: методика изучения русского языка как неродного.....	119
Райхон Аллаева. Моделирование как средство объяснения нового материала на уроках русского языка.....	121
Дилрабо Бабаева. Инновационные методы преподавания русского языка.....	124
Савлат Гафурова. Профессионально-ориентированное обучение русскому языку студентов высших учебных заведений	126
Замира Вафаева. Современные исследования использования художественного текста в обучении русскому языку.....	128
Nodir Ahmedov. Sharq mutafakkirlari pedagogik merosida axloqiy tarbiya g'oyalari va ularning tarix ta'limida qo'llanishi	130
Sevar Akhmedova. Modern Problems of Learning English.....	133
Abror Yuldoshev. Chet tili ta'limida milliy-madaniy yondashuv asosida nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish	135
Feruza Zulxaydarova. Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarga huquqiy ta'lim-tarbiya berishning umumdidaktik tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	137
Muhayyo Shodmonova. A Decade of Research on the Development Ofcommunicative Competence in English Language Teaching: a Bibliometric Analysis	140
Lobar Fayzullayeva. Bo'lajak kadastr muhandislarining geoaxborot bilan ishlash kompetentligini rivojlantirish: pedagogik shart-sharoitlar va ilg'or xorijiy tajriba tahlili	145
Ulug'bek Xo'jaqulov. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-huquqiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari.....	147

Asila VAHOBOVA,

Qarshi davlat universiteti tadqiqotchisi

“MA'SUMA” ROMANIDA AYOL RUHIYATINING BADIY TALQINI

Annotatsiya. Ushbu maqolada yozuvchi Isajon Sultonning “Ma'suma” romanidagi ayol personajlar ruhiyati badiiy-estetik mezonlar asosida tahlil qilingan. Roman obraz kechinmalari, psixologik holatlar, badiiy psixologizm va psixologik tasvir nuqtayi nazaridan o'rganildi. Tadqiqot davomida ayol ruhiyatini faqat shaxsiy kechinmalar majmuasi sifatida emas, tarixiy-ijtimoiy muhit hamda davr voqealari bilan bog'liq holda talqin etildi.

Kalit so'zlar: ayol obrazi, badiiy psixologizm, ichki monolog, psixologik tasvir, detal, ichki kechinma, dinamik portret, ruhiy iztirob.

Annotation. This article analyzes the psychology of female characters in the novel Ma'suma by the writer Isajon Sulton based on artistic and aesthetic criteria. The characters' experiences and psychological states are studied from the perspective of artistic psychologism and psychological portrayal. In the course of the research, the psychology of women is interpreted not only as a set of personal experiences, but also in connection with the historical and social environment and the events of the period.

Keywords: female character, artistic psychologism, interior monologue, psychological portrayal, detail, inner experience, dynamic portrait, psychological suffering.

Аннотация. В статье анализируется психология женских персонажей в романе писателя Исажона Султана «Безгрешная» на основе художественно-эстетических критериев. Переживания персонажей и психологические состояния изучаются с точки зрения художественного психологизма и психологического изображения. В ходе исследования женская психология рассматривается не только как совокупность личных переживаний, но и в связи с историко-социальной средой и событиями эпохи.

Ключевые слова: женский образ, художественный психологизм, внутренний монолог, психологическое изображение, деталь, внутреннее переживание, динамический портрет, душевное страдание.

Istiqlol davri o'zbek nasrida tarixiy xotira va milliy o'zlikni tiklash, o'zbekona qadriyat va tamoyillarni aks ettirish, jadidchilik harakati, qatag'on davri hamda inson taqdiri masalalarini badiiy talqin etishga xizmat qiluvchi asarlar yaratishga alohida e'tibor qaratildi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar hayoti va faoliyatini xolisona aks ettirish orqali davr, undagi ijtimoiy muammolarga yangicha yondashuv yuzaga keldi.

Isajon Sultonning “Ma'suma” romani ham tarixiy va biografik xarakterga ega bo'lib, yozuvchining tarixiy mavzudagi asarlari qatorida o'ziga xos o'ringa ega. Ilk bora 2022-yilda kitobxonlar hukmiga havola etilgan ushbu romanda XX asr boshlaridagi Turkiston ijtimoiy-siyosiy muhiti, jadidchilik harakati, qatag'on siyosati, o'zbek teatrining shakllanishi hamda birinchi o'zbek aktrisasi Ma'suma Qoriyevaning fojiaiy taqdiri qalamga olingan. Asarning markazida turuvchi Ma'suma obrazi bilan bir qatorda Qoriyevlar oilasi, ma'rifatchilik harakati namoyandalarining faoliyatlari bilan ham tanishishimiz mumkin.

Isajon Sulton Ma'suma Qoriyeva shaxsiyatini va faoliyatini aks ettirishda tarixiy voqealar hamda faktlar bilan cheklanib qolmaydi. Obraz kechinmalari va inson ruhiyatini badiiy psixologizm orqali badiiy-estetik ifoda ushundan ham foydalanadi. Adabiyotda inson obrazini to'laqonli yaratishda badiiy psixologizm muhim o'rin tutadi. “Inson o'ylaydigan va his etadigan mavjudot, demakki, ruhiyatida kechayotgan jarayonlar tasvirisiz uning obrazi ham noqis bo'ladi. Aynan psixologizm tufayli asarda personaj jonli inson o'laroq harakat qilayotgandek taassurot qoldiradi. Badiiy psixologizm deyilganda, personaj ruhiyatining ochib berilishi, xatti-harakatlari, gap-so'zlarining psixologik jihatdan asoslanishi tushunilib, u mazkur vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiluvchi qator usul, vositalarni o'z ichiga oladi [5: 74].

Romanni tahlil qilish davomida Ma'suma obrazining ruhiyati shaxsiy muammo va masalalar bilangina bog'liq holda tasvirlanmaganiga guvoh bo'lamiz. Personajning ichki dunyosi u yashayotgan ijtimoiy muhit, jamiyatdagi qolip qarash, stereotiplar, ayolning mavqei va o'zni, san'atga munosabat hamda siyosiy tazyiqlar bilan uzviy bog'langan holda ifodalangan. Asar ekspozitsiyasi Eski Jo'vadagi ko'klam va tabiat tasviri bilan boshlanadi. Yozuvchining o'ziga xos peyzaj

yaratish mahorati mavjudki, tabiat tasvirlari qahramonlar ichki olami, orzu-istaklari bilan uyg'unlashib ketadi.

Ma'suma, Sora egachi, Munis og'ocha, O'lmas kelinoyi kabi personajlarning ruhiy dunyosi, o'y-xayollari, ozodlikka bo'lgan intilishlari ham tabiat kabi jonli, umidbaxsh hamda sof holda tasvirlanadi. Asar boshlanishidagi qahramonlar o'rtasidagi dialog orqali ham personajlar ruhiyati, xarakteri haqida ham xulosaga kelishimiz mumkin. Qo'shni xotinlar Sora egachi va Munis og'ocha xat-savodsiz ayollar bo'lib, bu personajlar vositasida o'qimagan xotin-qizlarning umumlashma obrazini tasvirlashda mahorat bilan foydalanilgan. Sora egachining “Teratr-u nimaga ekan” degan savoli orqali dunyodan bexabarligi, ilmsizligi anglashiladi.

Ma'suma ham xat-savod chiqarmagan bo'lsa-da, ziyrakligi, qiziquvchanligi sababli dunyo yangiliklaridan xabardor bo'lishga, jamiyat tuzumlariga qarshi o'laroq erkin bo'lishga intiladi. Ma'sumaning asarning boshqa personajlari bilan suhbatlari orqali uning xarakteri, shaxsiyatini tasvirlash bilan birgalikda ijtimoiy pozitsiyasi, dunyoqarashi va fikrlashi haqida ham taassurot uyg'onadi. Jumladan, Ma'sumaning Oltoy bilan bo'lgan suhbatlari uning ma'naviy qiyofasini, jamiyatda bo'layotgan voqealarga munosabatini izohlashga ham yordam bergan. Keyinchalik xuddi shu dialoglar uning fikriy kamolotiga, dunyoqarashining kengayishiga ham sabab bo'ladi.

15 yoshida Eski Jo'vadagi bozor tomoshasida “Layli va Majnun” spektaklini tomosha qilgan qiz asarning sehriga maftun bo'ladi, spektakldagi monologlarni yodlab, sahnada rol o'ynagandek takrorlaydi. Ma'sumaning bir tomondan san'atga, ijodga bo'lgan intilishi, ikkinchi tomondan siyosiy bosimlarga qarshi kurashi uning ruhiyatini kechinmalarga bog'liq holda shakllantirishga xizmat qilgan. Bu ikki qarama-qarshi omillar obraz ruhiyatining badiiy takomilini ta'minlaydi. Shu boisdan, obraz oddiy maishiy muammolar qurshovida akslantirilgan personaj darajasidan ko'tarilib, davrning ma'naviy-ruhiy qiyofasini o'zida mujassamlashtirgan timsolga aylanadi. Ma'sumaning ilk bora sahnada rol o'ynashi davomidagi psixologik holati orqali yozuvchi uning san'atga bo'lgan muhabbati va fidoyiligini ko'rsatishga harakat qiladi. Gulom Zafariyning “Halima” spektaklida Halima rolini sahnada

gavdalandirgan Ma'suma qahramonning dard-u iztiroblarini xuddi o'z qayg'usidek qabul qiladi. Tomosha tugagan bo'lishiga qaramay Ma'suma hali ham rol ta'siridan chiqa olmaydi. Bu orqali yozuvchi aktrisaning ijodiy mahoratiga va iste'dodiga ishora qiladi.

Shuningdek, adib qahramon holati, sahnaning ahamiyatini tasvirlash uchun kapalak detalidan ham foydalanadi. Spektaklda Halimaning monologini kuylayotgan Ma'sumaning libosiga oppoq kapalak kelib qo'nadi. Bu orqali yozuvchi yosh aktrisa va teatr jamoasi, ularga ko'maklashayotgan bir guruh ziyolilar faoliyatining tutgan yo'llari hamda maqsadlariga ishora qiladi.

Roman sujeti davomida yozuvchi Ma'suma ruhiyatini ochib berishda psixologik tasvir va uning bir necha unsurlardan foydalangan. Psixologik tasvirda qahramon ruhiyati xatti-harakatlar, gap-so'zlar, yuz ifodalari orqali ochib beriladi. Muallif xarakteristikasi, badiiy psixologizm bilan bir qatorda portret ham bu o'rinda faol qo'llaniladi. Asarda dinamik portretidan foydalanilgan bo'lib yozuvchi voqealar davomida personajlar portetini tasvirlash o'rniga asar davomida ularning butun qiyofasini o'quvchi ko'z o'ngida namoyon etadi. Bu esa sujet chizig'ida psixologik tasvirning o'rnini yaqqol ifodalashga xizmat qiladi.

Adabiyotda qahramonlar ruhiyati badiiy psixologizm vositasida bevosita yoki bilvosita ochib beriladi. Ma'suma romanida obrazlar ruhiy dunyosini tasvirlashda ularning boshdan kechirgan voqealari hamda ularning ichki ta'siri muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'suma hayotidagi eng katta ruhiy zarba va sinovlarga oilasi, yaqinlari boshiga tushgan musibat sabab duch keladi.

Qoriyevlar oilasining qatag'on siyosati sababli ta'qib etilishi va qamoqqa olinishi qahramon hayotidagi keskin burilishlardan biridir. Romanda ushbu voqealar, qahramonning bu jarayondagi munosabatini ifodalash uchun yozuvchi asosan, ichki monolog hamda ong oqimidan foydalanadi. Qaynotasi, turmush o'rtog'i va qayniukasi Oltoyning birin-ketin nohaq qamoqqa olinishi Ma'suma va farzandlarining taqdiriga sezilarli ta'sir o'tkazadi. Ma'suma tuhmat va adolatsizliklarga qarshi kuchli bo'lishga harakat qilsada, teatrdagi ham nohaqlikka uchrashi, sevimli kasbidan uzoqlashtirilib, sahnada rol ijro etishga ruxsat berilmagani uni ruhiy sinishiga, umidsizlikka tushishiga sabab bo'ladi.

San'atkor sifatida uning qadrsizlanishi, ijodiy faoliyatdan chetlatilishi uning fojiasiga aylanadi. Teatrdagi yaqin do'stlari, hatto Og'aning ham unga sovuq muomalada bo'lishi ayolni taajjubga soladi. Bu o'rinda yozuvchi Cho'lponing quyidagi misralarini keltirish orqali ham qahramon ruhiy holatini ifodalashga, ham minglab chorazsiz insonlar, o'zbek xalqning o'sha davrdagi ahvolini yoritishga harakat qilgan:

*"Kulgan boshqalardir, yig'lag'an menman,
O'ynag'an boshqalar, ingrag'an menman,
Erk ertaklarini eshitgan boshqa,
Qullik qo'shig'ini tinglag'on menman"* [3: 64].

Cho'lpon she'riyatida ichki lirizm, qalb tug'yonlari kuchli bo'lib, shoir misralari Ma'sumaning psixologik tasviri bilan o'zaro uyg'unlik kasb etadi. Qanoti bog'langan, erksiz qushga o'xshagan qahramon bu tuzumdan, mafkuradan, yolg'onlardan, uni to'sib turuvchi "qalin devorlar"dan ozod bo'lishni istaydi.

Qatag'on siyoati voqealari bilan bir qatorda yana bir voqea – Ikkinchi jahon urushining boshlanishi Ma'suma hayotida ham tub burilish yasadi. Ikki farzandi ham o'z nomini oqlash maqsadida ko'ngilli ravishda urushga o'tlanishadi. Turmush o'rtog'ining qaytib kelishini kutib yashayotgan ayolning bir dardiga ming dard, bir sog'inchiga yuz sog'inch qo'shiladi.

Urush yillari teatr truppassi uchun ham og'ir kechadi. Teatrdagi hali ham rol ijro etishga ruxsat berilmagan bo'lsa-da, Ma'suma teatrdagi xo'jalik ishlariga yordamlashadi. Dehqonchilik qilish, chorva mollariga qarash orqali teatrdagilarga moddiy ko'maklashishga bu orqali esa o'z dardini oz bolsa-da yengishga, yolg'izligini unutishga harakat qiladi. Ham jismoniy, ham ruhiy bosim, og'riqlar ayolga o'z ta'sirini o'tkazmay qo'ymaydi. Endigina 43 yoshga kirgan ayolning sochlariga oq tushgan, yuzlarida chuqur ajinlar, ozib-to'zib qolgan ahvolda edi.

Roman poetikasida Ma'suma faqatgina jonkuyar san'atkor, sadoqatli rafiq bo'libgina qolmay, ona sifatidagi qiyofasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ayol ruhiyatining eng chuqur qatlamlaridan biri uning farzandlari bilan bog'liq kechinmalarida namoyon bo'ladi. Urush tugagan bo'lsa ham Ma'sumaning o'g'illari qaytib kelishmaydi. Farzandlaridan xat-xabar ololmagan ayol ularni qidirib Moskvaga yo'l oladi. Bolalarining tirik ekanligiga ishonadi, ammo ikki o'g'lining ham urushda halok bo'lganini eshitish ona uchun og'ir bo'ladi. Roman so'nggidagi ona iztirobi, farzand dog'i va ayriq azobidan qiyналgan inson tasvirini Ma'sumaning ichki monologidagi voqealar orqali ifodalash asarning badiiy-estetik salmog'ini oshirishga xizmat qilgan.

Romanda psixologik tasvir qahramon xarakterini to'laqonli ochib berish, tarixiy voqealarni jonli tasvirlash, muallifning tarixiy-estetik konsepsiyasini ochib berish kabi asosiy badiiy-estetik vazifalarni bajargan. Ma'sumaning ruhiy kechinmalari uning hayotiy vaziyatlari, xatti-harakatlari, ijtimoiy muhit bilan birgalikda ochib beriladi. Bu esa obrazning faqatgina bir ayol emas, erk, ozodlik uchun kurashgan ayollarning umumlashma obrazi darajasiga ko'taradi. Isajon Sultonning badiiy mahorati shunda namoyon bo'ladiki, tarixiy-biografik voqealarni ayol qismati va qalbi vositasida ko'rsatish orqali badiiy psixologizmning yorqin namunasini yarata oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Isamiddinov Z. Ikki ayol // Tafakkur. – 2007, №4.
2. Karimov B. Ruhiyat alifbosi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
3. Sulton I. Ma'suma. – Toshkent: Dunyo nashr, 2025.
4. Qur'onov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018
5. Ulug'ov A. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2018